

Studzińska, Roksana

"Oczami radzieckiej zabawki. Antologia radzieckiego i rosyjskiego undergroundu", Konstanty Usenko, Wołowiec 2012 : [recenzja]

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 27, 639-641

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Konstanty Usenko, *Oczami radzieckiej zabawki. Antologia radzieckiego i rosyjskiego undergroundu*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2012

Konstanty Usenko jest dziennikarzem muzycznym, autorem tekstów oraz muzykiem, który w 2012 roku wydał swój debiut książkowy pt.: *Oczami radzieckiej zabawki. Antologia radzieckiego i rosyjskiego undergroundu*. Jest to pozycja poświęcona alternatywnej scenie muzycznej od czasów punk rocka w ZSRR do tzw. nowej fali (hip-hop, elektro). Autor książki skupia się na offowych muzykach i ich sytuacji na tle społeczno-politycznych zmian zachodzących w Federacji Rosyjskiej na przestrzeni lat. Usenko zajmował się organizowaniem tras koncertowych polskich i rosyjskich grup niezależnych. Dzięki nabytemu doświadczeniu posiadał aparat, który pozwala mu oddzielić mity od prawdy oraz zjawiska wartościowe od drugoplanowych. Wydarzenia w książce Usenki ułożone są chronologicznie, ukazani są w niej prekursorzy i ich naśladowcy, opisani zostali też członkowie konkretnych subkultur. Treść jej jest bogata w barwne opisy i przykłady wzbogacone komentarzami bohaterów, jak i samego autora. Składa się ona z dziewięciu części – rozdziałów ułożonych chronologicznie począwszy od lat 80. XX wieku do czasów współczesnych. Skupia się na kilku lokalizacjach m.in.: Moskwa, Petersburg, Nowosybirsk.

Sam autor dorastał w rozdarciu między ZSRR a PRL-em. Angażował się w alternatywną kulturę obydwu państw. *Oczami radzieckiej zabawki* jest próbą pokazania Rosji przy unikaniu przyjętych schematów oraz wszechobecnych stereotypów. Podejście takie jest bardzo ciekawe, ponieważ Usenko jest Rosjaninem urodzonym i wychowanym w Polsce. Mentalnie i tożsamościowo jest od dziecka rozdarty pomiędzy obydwoma państwami. Dzięki temu uzyskujemy autentyczny, acz momentami subiektywny obraz zmian zachodzących zarówno w środowisku niezależnych muzyków i w świecie polityki, jak również kształtowania się świadomości społecznej i obywatelskiej.

Chęć niezależności i wyjście poza obowiązujące schematy jest od wieków widoczne w pokoleniach młodych ludzi – niezależnie od epoki, kraju i sytuacji politycznej. Wielu spośród młodych ludzi wybiera muzykę jako drogę ucieczki od rzeczywistości i drogę buntu. Daleko od oficjalnego nurtu tworzy scenę undergroundową. Wbrew powszechnym przekonaniom także w Związku Radzieckim kreowano i rozwijano niezależną muzykę opartą często na kulturze zachodniej. Jednym z miejsc zdobycia płyt zakazanych w kraju były miasta portowe np.: Leningrad – jedna z kolebek muzyki undergroundowej.

Pierwsza część książki Usenki ukazuje sytuację w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w latach 80. XX wieku. W tym okresie autor jedzie pierwszy

raz do ZSRR z Polski, w której się urodził i wychowywał. Sowiecka rzeczywistość jest brutalna oraz wypełniona brakiem nadziei. Lata 80. w muzyce popularnej wypełnione były estradowymi przebojami. Jednocześnie coraz częściej zaczyna przewijać się, szczególnie wśród młodych ludzi, zakazany przez władze gatunek – rock. Kontrkultura ZSRR jest możliwa do zaobserwowania już w latach 50., jednak lata 80. XX wieku i sytuacja systemu w jakiej się znajdował w tamtych latach, pozwoliła na szerszy i bogatszy kontakt z Zachodem i szerszy dostęp do zachodniej muzyki. Rozwój muzyki rockowej nabrał zdecydowanego rozpędu. Pojawiało się coraz więcej zespołów, zdobywały one większą popularność, a w Rosji otwierano wiele miejsc, w których można było słuchać muzyki niepopularnej. Teksty piosenek dotyczyły niezgody na przymusowe wojsko oraz straszne kary za dezercje, opowiadały o biedzie, alkoholizmie, przemocy, braku wolności. Treść utworów nawoływała do zmian, do sprzeciwu oraz do głośnej krytyki przedstawicieli władz państwowych. Końcówka lat 80. XX wieku to „wysyp” zespołów. Członkami grup byli najczęściej ludzie, mający brutalne doświadczenia związane z funkcjonowaniem systemu.

Kolejne części książki dotyczą okresu pierestrojki, początków ery popularności telewizji oraz coraz większej świadomości obywateli. Powstają pierwsze teledyski, pierwsze programy muzyczne, do których można zapraszać przedstawicieli gatunków muzyki uważanych do tej pory za niemoralne i obrazoburcze. Część obywateli jest zachwycona, widzi w nadchodzących zmianach szansę na lepszą przyszłość. Inni w undergroundowej kulturze widzą tylko to co złe, szalone, pozbawione podstawowych wartości. Język używany w piosenkach, początkowo bogaty w metafory, wzbogacany jest o przekleństwa, slang i dosadne sądy. Początek lat 90. XX wieku to całkowity chaos i bezprawie. Z jednej strony życie pełne przepychu, kiczu i niepotrzebnych, egzotycznych dóbr materialnych, z drugiej coraz większe bezrobocie, bezdomność (również wśród dzieci), nierząd, alkohol oraz, z racji łatwiejszego dostępu, wszechobecne twarde narkotyki. Muzyka niekonwencjonalna, muzyka sprzeciwu, łamiąca przyjęte zasady, odbija się szerokim echem w kraju do tej pory odciętych od reszty świata.

Szczególny akcent Usenko kładzie na legendarne grupy takie, jak: Kino i Wiktora Coja, ale również (co jest bezcenną wartością dodaną) przybliża losy kapel mniej znanych. Bohaterów książki i ich losy można poddać próbie generalizacji obejmującej resztę społeczeństwa. Muzyka, szczególnie w czasach przełomu, tworzy dla nich pewnego rodzaju azyl, ucieczkę od otaczającej rzeczywistości. Oczami radzieckiej zabawki przedstawia czytelnikom nie tylko pozytywną stronę, zabawę muzyką i radość jaką ona niesie, ale także stronę ciemną, czyli alkohol, używki, biedę i patologię. Usenko przedstawia w swojej książce etapy upadku Rosji oraz próby podnoszenia się jej i „wychodzenia na prostą”. W czasach kapitalizmu muzyka niepopularna traci swój nonkonformistyczny charakter, staje się częścią konsumpcyjnego stylu życia. Rosyjscy undergroundowcy zaczynają tracić swój przyjęty idealizm, gubią się w nowej rzeczywistości. Dostosowując się do niej zmieniali swoje oczekiwania, postulaty i potrzeby. W odpowiedzi na nową sytuację pojawiają się również nowe subkultury, a soundtrackiem dla dziwnych czasów transformacji jest już nie tylko punk rock, noise czy nowa fala, lecz również

acid house oraz raczkujący rap. W kolejnych latach coraz popularniejszy staje się depresyjny rock, ostry hardcore, islamski electroclash lub publicystyczny rap.

Usenko w wyśmienity sposób rekonstruuje nastrój dominujący w opisywanych czasach. Traktuje on zarówno o zmianach w rosyjskim systemie wartości, o nowych produkcjach filmowych, wielu ruchach artystycznych, wreszcie i o wielkiej polityce i jej reformie. Na podstawie tekstów piosenek autor książki rysuje obraz państwa rosyjskiego. Jest to przede wszystkim punkt widzenia pokolenia urodzonego w latach 60., 70. i 80. XX wieku. Autor opowiada o bohaterach radzieckiej i rosyjskiej offowej sceny muzycznej, dodając własne wspomnienia związane z opisanymi wydarzeniami.

Konstanty Usenko napisał coś znacznie więcej niż przegląd radzieckiej/rosyjskiej muzycznej sceny niezależnej i prezentację wachlarza muzyki narodowej. Stworzył fascynujący portret końca ZSRR i początków Rosji jaką dziś znamy. Portret niezwykle właśnie dlatego, że nakreślony z perspektywy ówczesnej alternatywy. Alternatywy – co trzeba od razu podkreślić – barwnej, różnorodnej i absolutnie bezkompromisowej. Książka Usenki to prawie 400 stron opowieści o narodzinach i rozwoju wielkiej, znaczącej sceny, którą świat zignorował. Autor wręcz zasypuje czytelnika nazwiskami, nazwami zespołów, tytułami piosenek. Momentami daje to poczucie chaosu. Trudno spamiętać wszystkich bohaterów.

Usenko ubiera swoją historię w atrakcyjną formę gawędy, wspomnień o charakterze historycznym, politycznym oraz kulturowym. Sprawia to, że cały obraz nabiera pełnej formy. Bohaterzy książki i ich życiorysy przedstawieni są na tle znanych wszystkim samowarów, młodych pionierów, rysunkowych bajek, ale również na tle wojny w Afganistanie, wszechobecnej biedy, alkoholizmu i przemocy. Akcja opowieści rozgrywa się w latach 90. XX wieku na tle rozpadu ZSRR i wojny czeczeńskiej, z kolei czasy współczesne zarysowane są na tle coraz bardziej aktywnej, choć nieskutecznej, opozycji społeczno-politycznej jako odpowiedzi na politykę Putina oraz rozbudzonego nacjonalizmu i narodowego bolszewizmu. Książka została wydana nakładem wydawnictwa Czarne Oczami radzieckiej zabawki. Antologia radzieckiego i rosyjskiego undergroundu. Opowiada o ostatnich trzydziestu latach nieznannej w Polsce rosyjskiej historii. Po lekturze można się przekonać się, że hasła zbuntowanej młodzieży lat osiemdziesiątych wciąż są w Rosji aktualne.

Roksana Studzińska